

Recenzja rozprawy doktorskiej T. Słapczyńskiego
European Bank for Reconstruction and Development since 1991

Prof. zw. dr hab. Teresa Łoś – Nowak

Zasadność podjętych badań

Mgr Tomasz Słapczyński, Autor przedłożonej do zrecenzowania pracy doktorskiej w centrum zainteresowań badawczych lokuje EBOR, regionalną organizacją międzynarodową, której celem fundamentalnym była pomoc i wsparcie udzielane państwom Europy Środkowo-Wschodniej w trudnym dla nich procesie transformacji ustrojowej oraz promocja działań zorientowanych na „przejście” od scentralizowanej gospodarki państwowej do rynkowej opartej na konkurencji i pluralizmie demokratycznym. Jej powstanie w maju 1990 roku było „odpowiedzią” na potrzeby związane z wyzwaniami i zagrożeniami towarzyszącymi głębokimi zmianami w obszarach życia politycznego i gospodarczego państw regionu.

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju to organizacja przede wszystkim finansowa, wyposażona w bogate instrumentarium wspierające reformy w tych właśnie segmentach gospodarki i polityki państw EŚW. Finansując i promując rozwój sektora prywatnego, zmiany strukturalne, jakie towarzyszyły wdrażaniu pluralizmu politycznego, demokracji, ochrony środowiska niewątpliwie wniosła znaczący wkład w procesy stabilizacji i rozwoju całego regionu. Z perspektywy ponad 30 lat doświadczeń wspierania finansowo projektów restrukturyzacyjnych i prywatyzacyjnych, udzielanych gwarancji i pomocy technicznej stał się niekwestionowanym i znaczącym aktorem w środowisku międzynarodowym.

W fazie wstępnej miał to być swoisty „Bank dla Europy”. Jednakowoż idea, główne przesłanie, i filozofia które „towarzyszyły” dyskusjom w fazie jego „powstawania” nie sytuowały go w klasie typowego banku o międzynarodowym zasięgu. Jest niewątpliwie instytucją finansową ale – jak pisze Autor rozprawy – jest „unikalnym” podmiotem stosunków międzynarodowych, symbolem i swoistym *signum temporis* instytucji finansowej powstałej w fazie głębokich przemian polityczno-ustrojowych na kontynencie europejskim. Przede wszystkim w Europie Środkowej i Wschodniej na przełomie lat 80/90. XX wieku. W przeciwieństwie do innych instytucji finansowych nie miał wspierać państw czy rządów w ich

przedsięwzięciach lecz konkretne projekty restrukturyzacyjne i prywatyzacyjne wzmacniające rozwój gospodarczy oraz współtworzące infrastrukturę niezbędną dla utrwalania procesów przemian. W szerokim spektrum jego celów znajdują się także fundamentalne demokratyczne wartości, jak prawa człowieka a obecnie także na wspieraniu inicjatyw stymulujących rozwój gospodarki niskoemisyjnej i przyjaznej dla środowiska.

Zasygnalizowana w zarysie przestrzeń działalności Europejskiego Banku i Rozwoju, jej wieloaspektowa perspektywa stymulowania rozwojowa regionu i państw w nim lokowanych, instrumenty i mechanizmy działania zapisane w akcie założycielskim z 29 maja 1990 r. eksponują przede wszystkim „wzmocnienie procesu zorientowanego na gospodarkę wolno-rynkową oraz promocja prywatnego kapitału i przedsięwzięć w państwach regionu Europy Środkowej i Wschodniej zorientowanych na poszanowanie i wdrażanie zasad demokracji, pluralizmu i gospodarki rynkowej” (s. 29 rozprawy). To jeden z wielu istotnych powodów dla których podjęty przez mgr T. Słapczyńskiego temat i problem badawczy jest wyborem zasadnym. Nie tylko zawarte w zgromadzonym materiale treści o jej aktywności, efektywności i jakości - nie tylko w EŚW - bez wątpienia wzbogacą wiedzę o organizacji międzynarodowej której mechanizmy działania, skala podejmowanych działań, ich przesłanie, wpływ na otoczenie międzynarodowe i skuteczność misji zdefiniowanej w statucie EBOR-u. Są one bowiem przykładem poszukiwań rozwiązań adekwatnych do zmian w środowisku międzynarodowym i systemie międzynarodowym i przestrzeni polityczno-gospodarczej.

Jego powstanie – co eksponuje we Wprowadzeniu – w specyficznym okresie po zakończeniu zimnej wojny, upadku muru berlińskiego i postępującym procesie przemian - nie miało efemerycznego, charakteru u swoich podstaw. Przeciwnie, założeniem inicjatorów tego procesu było formatowanie instytucji o wpływie na otoczenie, na wzmacnianie procesów transformacji ustrojowej a w dalszej perspektywie –zgodnie ze statutowymi rozwiązaniami – stymulowanie gospodarek państw Europy ŚW, wzmacnianie procesów demokratyzacji, noszenie barier itp. Przede wszystkim państw, które w tym procesie dostrzegły szansę na nowe otwarcie w stosunkach międzynarodowych i przebudowę ładu międzynarodowego.

Jako unikatowy podmiot międzynarodowych stosunków gospodarczych i cywilizacyjnych powstały w „historycznym” momencie załamania się bloku państw socjalistycznych i upadkiem hegemonia oraz głębokich zmian nie tylko w regionie Europy Ś-W jest instytucją odgrywającą ogromną rolę w tym procesie tak w fazie wstępnej demokratycznych zmian jak i obecnie w warunkach kryzysowych w wielu państwach czy

załamaniu się struktur demokratycznych. (s. 49, 58). To bez wątpienia ważny „gracz” w procesie demokratyzacji systemów politycznych, liberalizacji gospodarek narodowych, prywatyzacji i wielu oryginalnych przedsięwzięć. Wiedza o nim ma nie tylko akademicki wymiar ale także popularyzacyjny i użyteczny. Przybliża, wciąż obecne w polityce międzynarodowej, w środowisku międzynarodowym problemy polityczne, gospodarcze, finansowe o dużym stopniu złożoności, nierzadko związane nie tyle z brakiem doświadczeń w wykorzystywaniu mechanizmów walki z opresyjną władzą, oporem politycznych przeciwników zmian, gospodarczym zacofaniem regionu i innymi. Cezura czasowa „od 1991.....” określona w tytule rozprawy wskazuje wydaje się być sensownym wyborem. Wpisuje się bowiem w „historyczny” szczególny moment. Jest nim bez wątpienia upadek rozpad systemu komunistycznego i nadzieja na „uwolnienie” się od zależności blokowej wielu państw regionu środkowoeuropejskiego oraz – co było znamienym sygnałem - rozpad bipolarnego ładu międzynarodowego. W tak dynamicznej i niezwykle złożonej sytuacji symboliczny Zachód rozpoczyna negocjacje nad budową dróg wspierających aspiracje i pragnienia zmian. W tę narrację wpisuje się projekt utworzenia instytucji wspierającej te procesy innymi aniżeli znanymi i nie zawsze skutecznymi narzędziami (s. 62 i n.).

Metodologia badań

Recenzowana praca doktorska mgr Tomasza Słapczyńskiego należy do prac mieszczących się w nurcie badań nad organizacjami międzynarodowymi ich rolą i pozycją w budowaniu infrastruktur współpracy państw w środowisku międzynarodowym.

Wartym odnotowania jest fakt, iż Autor rozprawy wybrał problem badawczy „nowy” w dys badaniach nad instytucjami międzynarodowymi, aktorami o specyficznej filozofii działania oraz podmiotowości prawnomiędzynarodowej. Koncentrując badania na właśnie organizacji międzynarodowej nasyconej także politycznym i ideologicznym kontekstem w podejściu do kwestii zorientowanych poprzez finansowanie inicjatyw promujących konkretne projekty restrukturyzacyjne i prywatyzacyjne na rozwój gospodarek państw regionu, wspieranie fundamentalnych procesów przemian ustrojowych otwiera szerokie pole do oceny jej efektywności atrakcyjności poznawczej.

Rola i efektywność EBORU wydaje się być w tej materii nie do przecenienia zaś Autorska praca ma przybliżyć Czytelnikowi tę instytucję i zasadność jej utworzenia. Pomocne w tym naukowym wyzwaniu i zadaniu są dobrze sformatowane pytania badawcze (5), precyzyjnie sformułowane hipotezy robocze (4) oraz bogaty materiał źródłowy.

Wychodząc poza zdefiniowane w statucie cele tej „unikatowej” instytucji finansowej mgr T. Słapczyński eksponuje cele jakie przyświecały inicjatorom i konstruktorom tej właśnie organizacji (głównie Francji i politycznym liderom). Cel pierwszy to ideologicznie nagłośniony przesłanie mówiące, iż jego powstanie wzmocniłoby unię ekonomiczną Europy tworząc krok w kierunku federalizacji europejskiej. Drugi, zdecydowanie bardziej spektakularny wyrażał mniej lub bardziej wyrażane obawy Republiki Francuskiej o nadmierne wzmocnienie gospodarki niemieckiej po zjednoczeniu obu państw w październiku 1990 r. Jednakowoż najistotniejszym z tego punktu widzenia pozostała analiza wpływu EBOR na rozwój gospodarczy państw regionu i umacnianie mechanizmów politycznych wzmacniających demokratyczny reżim politycznych państw, w tym Polski.

W ocenie metodologicznego osadzenia problemu badawczego należy wyeksponować neo-instytucjonalne podejście do badań organizacji międzynarodowych. Wykorzystując dorobek badań nad nowym instytucjonalizmem T. Słapczyński stara się pokazać, iż w konwencji neoinstytucjonalnego paradygmatu instytucje międzynarodowe (tutaj organizacja finansowa) są strukturami społecznymi względnie stabilnymi w czasie, kształtują zachowania podmiotów aktywnych w środowisku międzynarodowym oraz mają w założeniach gwarantować poczucie wspólnych wartości, spójnych punktów odniesienia do celów dla powstania których są powoływane. Są w znaczącym stopniu przejawem odchodzenia od „rutynowych” i sformalizowanych decyzji i w ich następstwie rozwiązań. To „nowe” podejście do badań pozwala na dystansowanie się od założeń klasycznego instytucjonalizmu w podejściu do międzynarodowych instytucji i skuteczności w działaniu.

Przeprowadzona analiza działalności Banku Odbudowy i Rozwoju przede wszystkim pod kątem efektywności podejmowanych wysiłków dystansując się w pewnym stopniu od etycznych i filozoficznych rozważań w tym, co stanowi o istotnych założeniach jego powstania (s.16). Jak pisze we Wstępie „...najważniejszy i niezwykle istotnym sens aktywności Banku jest nie tylko implementacja zgłaszanych prorozwojowych projektów państw adresatów a przede wszystkim ich realizacja, przy jego *znaczącym* wsparciu (ds. 13). To przesłanie operacyjnie w prostej drodze prowadzi do teorii reżimów międzynarodowych, które w zważywszy na specyfikę procesów dokonujących się w regionie mogły okazać się może nie zawodne ale mniej efektywne a to wszak stanowi motyw przewodni idei jakie przyświecały inicjatorom wychodzenia naprzeciw głębokich zmian w systemie międzynarodowym i stymulatorów za zmianami się kryjącymi. Ograniczeniem w tym procesie w odniesieniu np. do

reżimów międzynarodowych stawiała się ich mniejsza „skłonność” lub „zdolność do sterowania” zmianami i polityką suwerennych aktorów środowiska międzynarodowego (s. 63 ...,87 i n.). Doktorant pisze wszakże o nowych rolach i pozycji EBOR-u, reprezentanta interesów państw w fazie tranzycji. Przede wszystkim roli kreatora i stymulatora przemian społeczno-ekonomicznych w Europie Środkowo-Wschodniej. To niezwykle istotne przesłanie w procesie racjonalizacji jego powstanie. gospodarek państw EŚW.

Realizacji badań nad sprawczością EBOR w zderzeniu z innymi organizacjami międzynarodowymi zorientowanymi na realizację podobnych (choć wyraźnie nie tożsamyh celów) pomagają odpowiednio sformułowane pytania robocze (5) i 3 hipotezy badawcze. To „zabieg” niezbędny w każdej pracy naukowej. To *warunek sine qua non* umożliwienia „dowiedzenia” wiarygodności (weryfikacji) przesłanek i przypuszczeń przyjętych na etapie wstępnych badań lub ich falsyfikacji. Pomocnymi w uzyskaniu odpowiedzi na postawione wcześniej pytania badawcze są bogata literatura o szerokim nie tylko z zakresu nauki o polityce i nauki o stosunkach międzynarodowych ale także w z zakresu nauk ekonomicznych, ogromnej liczny raportów, danych statystycznych, weryfikujących hipotezy, zwłaszcza 2 i 3, liczne zbiory danych empirycznych w licznych tabelach, wywiady, materiały internetowe.

Hipoteza 1 osadzona jest na założeniu dużej dynamiki i „nieograniczości” finansowania podejmowanych przez państwa programów zmian w systemach ustrojowo-ekonomicznych państw EŚW oraz – co było swoistym novum – w aktywności międzynarodowych instytucji finansowych w obszarze wartości, głównie obszarze praw człowieka oraz skuteczności w ich implementacji. Pomocnymi w tym procesie są normy, reżimy międzynarodowe, procedury postępowania oraz wyraźnie zdefiniowane racje, potencjał wewnętrzny państwa, grup.

Punktem wyjścia w formułowaniu hipotezy 2 jest Globalizacja. W ujęciu Autora rozprawy jest ona jednym - choć nie jedynym – z czynników oddziaływania na podejmowane przez państwa EŚW inicjatyw wspierających zmiany systemowe. EBOR w tym złożonym i wielopoziomowym procesie i mu towarzyszącym zjawiskach ma „wspierać w zapobieganiu asymetrii w relacjach między państwami ale przede wszystkim wyzwać ich aktywność w przestrzeni międzynarodowej” (s. 15). To także rodzaj „edukacyjnej” aktywności adresowanej do państw wchodzących w nową, obcą im przestrzeń z zakresu prawa międzynarodowego, gospodarczego, finansów etc. Tę nową rolę Banku Autor zasadnie eksponuje.

W 3 Hipotezie Autor eksponuje czynniki sprawcze szczególnej siły i oddziaływania na procesy towarzyszące tranzycji ustrojowej państw regionu z perspektywy implementacji celów

statutowych EBOR-u, rozwoju gospodarek narodowych, demokratyzacji, wspierania procesów integracyjnych w Europie, skali i dynamiki ich wchłania w rozwiązania ustrojowe.

Struktura pracy

Recenzowana rozprawa doktorska składa się ze Wstępu, pięciu rozdziałów, derywatów nazw instytucji (które dla ułatwienia powinny być (w większości także przetłumaczona na j. polski) i podmiotów obecnych w rozprawie doktorskiej, Zakończenia, Dokumentów uwiarygodniających celowość i autentyczność przyjmowanych lub projektowanych rozwiązań, bogatej bibliografii (w tym materiałów źródłowych, tabel...). Łącznie rozprawa liczy ponad 350 stron, z czego tekst zasadniczy obejmuje 300 ss. W powodzie prac doktorskich przesadnie rozbudowywanych, dyscyplina i zwięzłość wywodów zawartych w tej interesującej i wartościowej poznawczo pracy jest godna odnotowania.

Konstrukcja i struktura rozprawy, właściwa dla podmiotu, którego aktywność poddawana jest naukowej eksploracji oraz przedmiotu badań, jest logiczna i zwarta.

Wstęp zawiera wszelkie informacje wskazujące na rozumienie przez Autora wagi w procesie analitycznym „oprzyrządowania”, niezbędnego dla poznania naukowego, różnego od wiedzy potocznej, tj. określenia celu i przedmiotu badań, metod badawczych, bogatej literatury naukowej i materiałów źródłowych. We Wstępie eksponuje także moment „kreatcji EBOR-u oraz mechanizmy działania i narzędzia operacyjne, wspomagające realizację „przełomowych” wyzwań i oczekiwań dla realizacji których ją stworzono.

Poprawność tego procesu na ogół zwiększa osadzenie procesu analitycznego na katalogu przyjętych wzorców postępowania oraz technik badawczych i narzędzi, swoistej matrycy poznawczej, właściwej dla danej dyscypliny naukowej, tj. paradygmatu naukowego. Dla Autora pracy jest to wyrosły z funkcjonalnych teorii i narzędzi „neoinstytucjonalizm” lub „nowy instytucjonalizm”. W odróżnieniu do „starego” instytucjonalizmu wzorce czy normy zachowań (reżimy międzynarodowe) w większym stopniu są zorientowane na rozwiązywanie problemów istotnych ze względu na „czas”, i jego specyfikę, cele dla realizacji powstaje oraz „aktora”, któremu przypisano szczególną rolę i pozycję w akcie kreacyjnym. Spośród wielu zadań do fundamentalnych należą „pobudzanie gospodarek państw Środkowej i Wschodniej Europy z marazmu gospodarczego, m. in. poprzez wyrównywanie szans tak w procesie demokratyzacji systemu politycznego, budowania podstaw gospodarki wolnorynkowej oraz przywrócenia prawom człowieka ich właściwego sensu” (s.13). Cel pracy, specyfika pola badawczego i podmiotowość uczestników stosunków międzynarodowych, których

funkcjonowania zostało poddane naukowej analizie konstrukcja formalna osadzona jest na układzie przedmiotowo-podmiotowym. Całość tworzy 5 rozdziałów.

W rozdziale pierwszym **Essence and specificity of EBOR** Autor koncentruje uwagę Czytelnika na teoretycznych aspektach podjętych badań nad „nietypową” organizacją międzynarodową, w szczególności na teoretycznej „obudowie” tej „unikatowej” organizacji międzynarodowej, na narzędziach badawczych wykorzystanych dla zrozumienia misyjności EBORU, jej specyficznych rozwiązań strukturalnych i funkcji jakie tę misyjność pozwoli realizować. Dominującym w narracji jest paradygmat „neoinstytucjonalizmu”, co nie oznacza, iż inne podejścia metodologiczne do instytucji międzynarodowych o specyfice zbliżonej do organizacji typu banki światowe są Autorowi obce. To logiczne i klasyczne podejście istotą którego jest próba „wyeksponowania” fundamentalnego przesłania zdefiniowanego „od momentu” zdefiniowania przedmiotu badań i rozpoczęcia prac dowodzących celowości utworzenia takiej właśnie międzynarodowej instytucji umożliwiającej realizację „szczególnych” zadań i w „szczególnym” historycznym momencie zasadniczych zmian w środowisku międzynarodowym, „przesądających” o dynamice, kierunkach (s. 32, 40, 41).

Punktem zwrotnym w procesie „stawania się „nowej rzeczywistości w regionie” był rozpad ZSRR”, stwarzając tym samym „...szansę/ możliwość tworzenia nowych, różnorodnych organizacji i działań wspierających proces tranzycji w państwach post-sowieckiej strefie wpływów oraz zjednoczenia Europy” (s.42). Ten „zabieg” w prostej drodze wprowadza Czytelnika do naukowo pogłębionej dyskusji o roli i funkcji instytucji międzynarodowych, norm, zasad, reguł i procedur podejmowania decyzji wokół których zbiegają się oczekiwania uczestników stosunków międzynarodowych, swoistej „wyjątkowości” EBOR-u na tle innych organizacji międzynarodowych, o podobnym charakterze celowości w działaniu. (42 i n.).

Rozdział II – *Genesis and Determinants of EBRD* istotny ze względu na przedmiot badań zawiera treści przybliżające Czytelnikowi okoliczności powstania, tło i klimat polityczny panujący nie tylko w Europie Wschodniej ale także - co uznaję za niezwykle istotne – w państwach zachodnich dostrzegających w tym szansę na głębokie zmiany w strefie wpływów Związku Radzieckiego. Do realizacji tak dalekosiężnego planu niezbędną wydawała się instytucja międzynarodowa kumulująca przesłanki ustrojowe oraz ekonomiczne, mechanizmy i narzędzia ich wykorzystania, odbiegająca od ustrojowych modeli klasycznych organizacji międzynarodowych. Idea utworzenia nowego partnera, pełnoprawnego uczestnika w relacjach

z państwami EŚW w trudnym, bo politycznie determinowanym położeniem geopolitycznym okresie, budowania podstaw demokratycznego państwa prawa, gospodarki wolnorynkowej oraz praw człowieka gwarantowanych w licznych konwencjach międzynarodowych. co podkreśla we Wstępie – jest tytuł rozdziału (s.29). Jest to w ocenie Autora kwintesencją fenomenu jakim było rozmontowywanie starego reżimu politycznego i konsolidacja zmian w kierunku ich utrwalenia od autorytaryzmu do demokracji.

Opisane kolejne fazy polityki państw środkowo-europejskich widzących w „słabnięciu hegemonicznej Rosji” szansę na wejście w strefę państw demokratycznych oraz – co miało fundamentalne znaczenie w procesie transformacji ustrojowej - otwarcie się Zachodu na wyraźnie manifestowane aspiracje i nadzieje na członkostwo w demokratycznych organizacjach jak OECD, RE, w programach pomocowych i rozwojowych (Phare Programme), wreszcie członkostwo w UE. Sprzyjającym faktorem była „gołym” okiem widoczna słabnąca pozycja ZSRR pomimo podejmowanych prób reform gospodarczych i politycznych jak „gorbaczowska” „pierestrojki i głośności” okazały się zawodne. Wrzesień i grudzień 1990 r. to daty progowe w procesie rozpadu tego komunistycznego państwa i szansę na poszerzenie sfery demokracji i bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej, czego najbardziej znamionym mogło być członkostwo w Unii Europejskiej. Tym samym klimat polityczny oraz „trafna” ocena głębi zmian w tym regionie, łącznie determinacją społeczno- polityczną społeczeństw tego regionu w istocie formatował zarówno przesłanie powstania, strukturę i mechanizmy działania. Pragnienie „zmian” polityczno – gospodarczych państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej i czynniki ją generujące przesądzały o sukcesie.

Analizie „zmiennych” leżących u podstaw budowy EBOR mgr T. Słapczyński pisze w drugiej części rozdziału „odkrywając” czynniki kreacyjne w tym procesie (s.80 i n.).

Ważnym w tym kontekście byłoby określenie charakteru zmiennych (np. zmienne niezależne (ale i zależne), egzogeniczne, endogeniczne, mieszane, inne). Taki zabieg pozwoliłby lepiej i głębiej dostrzec i ocenić ich funkcje w tym procesie, co uwiarygodniłoby założony metodologicznie paradygmat „nowego instytucjonalizmu”, różny od klasycznego funkcjonalistycznego podejścia. Te zaś wydają się w fazie głębokich i dynamicznych (często chaotycznych) zmian, traktowane jako zbyt sformalizowane, oddalone od empirii, od czasu ich „stawania się”. Gdy mówimy o fenomenie „zmiany” w środowisku międzynarodowym trzeba także mieć świadomość tego, iż mogą to być zmiany o charakterze ilościowym lub jakościowym. W badaniu zmiany zdecydowanie ważniejsze są zmiany jakościowe, choć

nagromadzenie zmian ilościowych najczęściej jest generatorem zmian ilościowych. Istotnym jest także określenie dynamiki zmian i ich głębi. Jednak jeszcze ważniejszym zabiegiem jest nie tyle „zarejestrowanie” zmiany, ale próba odpowiedzi na pytanie, co je generuje i gdzie są one zlokalizowane; czy to w systemie międzynarodowym, polityce zagranicznej polu uczestników stosunków międzynarodowych, w sferze idei i norm międzynarodowych, kulturze, systemie wartości i innych. Nie można odmówić racji tym, którzy twierdzą, iż „teoria idzie za rzeczywistością. Poprzedza ją i kształtuje”, by ją zrekonstruować i zinterpretować. „Każda organizacja międzynarodowej funkcjonuje w dynamicznych interakcjach ze środowiskiem międzynarodowym. I to ono wpływa na jej funkcjonowanie” (s.80, 85,).

Kolejny, trzeci rozdział recenzowanej pracy *Structure of EBRD* to szczegółowy opis struktury Banku, specyficznego ze względu na jego główne przesłanie, motywy i okoliczności powstania. Logicznym więc jest szczegółowa analiza podstawy prawnej jego funkcjonowania, rozwiązań legalizujących jego specyficzną aktywność w międzynarodowej przestrzeni, mechanizmy działania, specyficzne ze względu na jego oryginalność w zestawieniu z innymi organizacjami o celach zbliżonych, choć nie tożsamyh i (3.1., 3.2) oraz rozwiązania strukturalne wyznaczające „jego relacje z państwami, suwerennymi podmiotami w stosunkach międzynarodowych i innymi organizacjami międzynarodowymi i państwami będącymi beneficjentami tegoż” (s.129). To bez wątplenia poprawna i niezwykle drobiazgowo prezentacja, ważna w odbiorze szerokiego podmiotowego i przedmiotowego ujęcia problemu badawczego.

Rozdziały 4 *Functional Dimension of EBRD's Activity* i 5 *Effectiveness and Perspectives of EBRD* to rozdziały fundamentalne dla procesu uwiarygodnienia (bądź falsyfikacji) słuszności i zasadności przyjętych hipotez badawczych i pytań badawczych. W nich zawarte są bowiem kwestie na które Autor szuka odpowiedzi. Ze względu na ich spekulatywny charakter muszą być skonfrontowane z empirią, z faktami, danymi statystycznymi itp. W rozdziale tym wyraźnie widać spojrzenie na organizację międzynarodową jako strukturę budowa której staje się pochodną funkcji jej przypisywanych. To neoliberalne podejście do organizacji międzynarodowych i tego czym są w systemie i dla systemu międzynarodowego oraz państw w których odnajdują płaszczyznę współpracy w realizacji celów ich polityki wewnętrznej i oczekiwań efektów współpracy z nimi. Wspomniana wyżej Hipoteza 2 o wpływie globalizacji na procesy tranzykcji ustrojowej państw EŚW, wspierając instrumentalnie i finansowo jego skalę dynamikę i skuteczność. Z tego też powodu EBOR oferuje bogate i różnorodne *portfolio* narzędzi wsparcia nie tylko finansowego ale tak

ważnego dla biorcy „elastycznego podejścia” w przygotowywaniu modeli finansowania tzw. biznes planów oraz kwantyfikacji potrzeb finansowych „klienta” i źródeł dostępnych dla realizacji założonych planów rozwojowych i innych (s.140).

Bogaty i różnorodny zakres (zasięg) aktywności EBOR nie byłoby możliwy bez założonej elastyczności w działaniu, co byłoby niemożliwe w przypadku „klasycznych” organizacji międzynarodowych(s. 141). T. Słapczyński z dużą znajomością specyfiki instytucji finansowej którą bada oraz dużym przeświadczeniem o atrakcyjności, głównie efektywności tejże, uwiarygodnia w przedłożonych wektorach geograficznych aktywności w kolejnych latach od „startu w 1991 r., skali zaangażowania finansowego w poszczególnych regionach świata, specyfikacji finansowania z perspektywy sektorów gospodarczych państw objętych wsparciem i pomocą EBRD. Istotna w tym procesie jest także zdolność /potencjał EBOR do wspierania państw w kryzysie, niemożności mentalnej i sprawczej wywiązania się z podjętych zobowiązań (s.210). Ważnym w tym procesie jest fakt, iż kierunki i priorytety szczególnej aktywności są adekwatne do wartości jakimi w swej pracy kierują się wszystkie organizacje międzynarodowe, że kierunki jego dalszej aktywności zorientowane są „... w istocie na wzmacnianie procesu transformacji współczesnego świata” (s.221)

Rozdział 5 *Effectiveness and perspectives of EBRD* zamyka narrację o unikatowym uczestniku stosunków międzynarodowych, instytucji finansowej - szczególnej pod wieloma względami.

Z perspektywy paradygmatu określanego w literaturze jako nowy instytucjonalizm lub neoinstytucjonalizm Autor rozprawy doktorskiej wprowadza do narracji podmiot wyznaczający kierunki ewolucji instytucji międzynarodowych na tyle elastycznych w działaniu, by mogły wzmacniać bądź wspierać procesy głębokich zmian na poziomie systemu globalnego, jego subsystemów.

Wyznaczone przez EBOR cele aktywności międzynarodowej nie byłyby możliwe bez nowych rozwiązań strukturalnych przykładem których jest przywołana wyżej organizacja. Przyjęte formuły i zasady działania zabezpieczają realizację celów statutowych do rangi zasady otwartości działań, ich transparentność w odniesieniu do „biorców” pomocy, jakości współpracy, jej wieloaspektowość i wiarygodność. Przede wszystkim jednak skuteczność i elastyczność w działaniach, czego nie do końca zapewniają organizacje międzynarodowe lub bardziej elastyczne w pragmatyce reżimy międzynarodowe (s. 224 i n.). Warto w tym momencie odnotować nadmiernie rozbudowaną narrację o specyfice 2 wyżej wymienionych instytucji. Są

one bowiem dość szeroko omawiane w literaturze przedmiotu, w także przez Autora rozprawy. To co stanowi istotę zawartości merytorycznej rozdziału 5 to wyeksponowana w tytule „skuteczność”/”efektywność”, fenomenu o dużym potencjale poznawczym. Jego oryginalność i profetyczny potencjał są warunkowane dobrze przygotowanym oprzyrządowaniem. I co ważne w pracy naukowej właściwie zastosowane.

Kierunek poszukiwać nowych form i narzędzi sprawczych w realizacji nowych wyzwań i celów wyrażał potrzebę przeorientowania teorii w kierunku celowości i efektywności podejmowanych działań. Te bowiem nierzadko zatrzymywały się w tych wysiłkach na poziomie zachowań zrutynizowanych, krępowanych mechanizmami nieadekwatnymi do czasu i sytuacji. To słuszny i wydaje się racjonalny wybór metodologiczny (s. 18/19). Materiał analityczny jest dostatecznie bogaty i różnorodny pozwalający zweryfikować, uwiarygodnić lub sfalsyfikować hipotezy badawcze. Autor rekonstruuje ponadto narzędzia pomiaru, instytucje czuwające nad przestrzeganiem fundamentalnych zasad operacyjnych EBOR-u, jak transparentność procedur, celowość podejmowanych działań czy odpowiedzialność. To od nich zależy realizacja programów wspierających procesy transformacji rozwiązań w sferze gospodarek narodowych i mechanizmów władzy osadzonych na wartościach na jakich funkcjonują organizacje międzynarodowe, instytucje czy reżimy międzynarodowe. (s.222 i n.). Skuteczność tej specyficznej finansowej instytucji międzynarodowej jest w dużym stopniu pochodną zdolności i elastyczności obu stron procesu; „donatora” i strony sterującej mechanizmami wsparcia, pomocą w rozwiązywaniu założonych problemów, zdolnością do krytycznej samooceny (s. 252). Mając na względzie transparentność w działaniach stron uczestniczących w programach pomocowych EBOR-u nad przestrzeganiem realizowanych reform ustrojowych, wyraźnie zdefiniowanych standardów międzynarodowych itp. „czuwają” liczne organizacje międzynarodowe (jak EPPF, IPAM, GPA,MDBs,), instytucje audytowe itp. To zlecone przez EBOR raporty przygotowują przez zewnętrzne, niezależne firmy audytowe ((EBRD, zwłaszcza EvD) „oszacowują” czy i w jakim stopniu stworzony system jest w pełni wolny od nacisków zewnętrznych i w pełni wiarygodny. Czynnikiem o fundamentalnym znaczeniu w tym procesie są performance, quality, use, value (s. 258).

Egzemplifikacją zdolności EBOR do realizacji jego statutowych celów przy potencjale i pozycji jaką zajmuje w systemie międzynarodowym i z jakim jest kojarzony od momentu jego powstania jest „studium przypadku”. To jedna z jakościowych metod badawczych której celem jest przygotowanie możliwie najbardziej wiarygodnych i wnikliwy analiz państw stron tego procesu, sił sprawczych wprowadzanych reform, wektorów zmian itp.. To metoda pozwalająca

możliwie pełne i wiarygodne poznanie efektywności sprawczości w realizacji założonych celów na jednym, konkretnym przypadku. W tym przypadku Polski. Autor świadomie sięga po tę metodę w przeświadczeniu, iż informacje zdobyte w szczegółowym badaniu konkretnego przypadku „dostarczają” wiedzy na temat „skuteczności” Banku w pomocy i wspieraniu rozwoju gospodarczego państw EŚW i demokratyzacji ich systemów politycznych (s.30/31). Wybór Polski był podyktowany kilkoma przesłankami. Po pierwsze, jak pisze „EBOR był obecny w Polsce od chwili powstania”, po drugie, był też w centrum zainteresowania a po trzecie, jego zaangażowanie w procesy transformacji w Polsce było jednym z bardziej intensywnych (s. 281). Wybór Polski emocjonalnie wydaje się być zrozumiałym chociaż zwraca uwagę, iż w początkowej fazie aktywności EBOR-u „portfolio RP na tle portfolio innych państw postsowieckich” nie wyróżniało się na tyle znacząco by mogły to być okoliczności przesadzające. Decydującym było – jak można założyć - raczej politycznie największe zaangażowanie RP w wysiłkach zmierzających do rozpadu bloku socjalistycznego.

Nie podważając decyzji Autora rozprawy wyboru Polski jako „studium przypadku” wydaje się, że pełniejszy obraz potencjału i zdolności samego Banku w realizacji jego celów statutowych analizując równolegle proces reform prowadzonych przez inne państwo z regionu o podobnym potencjale startowym, wielkości i innych zbliżonych parametrach. *Per saldo* ten specyficzny Bank wspiera państwa w procesie budowy państwa demokratycznego, wzmacnia czy doskonalenia mechanizmów właściwych o demokratycznym reżimie politycznym państwa, w tym *inter alia* Polskę (s.316). Jego głównym problemem jest ponadto (a może przede wszystkim-TLN) „...analiza skali i siły jego oddziaływania na rozwój procesy zmian jakie stanowią o celach i istocie zmian” (s.13).

Różnorodność i złożoność procesów przechodzenia z gospodarki „odgórnie” sterowanej do gospodarki rynkowej, podejmowane wysiłki w kierunku wyjścia z fazy niedemokratycznego reżimu politycznego w tej części kontynentu w kierunku budowania państw osadzonych na demokratycznym reżimie politycznym generowały problemy trudne do rozwiązywania. Niewątpliwie bez wsparcia środowiska międzynarodowego, w tym głównie przez EBOR, efektywność procesu implementacji rozwiązań właściwych demokratycznemu państwu i gospodarce wolno-rynkowej w państwach „post-sowieckich” mogłaby okazać się iluzoryczną” lub skończyć „piękną katastrofą”.

Proponując „ewolucję” w przesunięciu badaniach struktur międzynarodowych w kierunku większej celowości w działaniach i ich systemowości paradygmat

„neoinstytucjonalizmu” wytycza tym samym nowe kierunki zmian w jego klasycznej edycji. Pojawia się jako „reakcja” na procesy społeczno-polityczne, ustrojowe o wysokim potencjale zmian w systemie międzynarodowym, w jego sprawczości, ekonomiczno-funkcjonalnej celowości wobec procesów dokonujących się w państwach Środkowej i Wschodniej Europy. Ten szczególny moment Autor podkreśla w rozprawie, odsyłając Czytelnika do zapisów art. 1 Statutu EBOR-u (r. 3).

Szczególna sytuacja państw regionu środkowoeuropejskich – w przeświadczeniu inicjatorów powstania Banku Odbudowy i Rozwoju (o czym w rozdziale 1) wymagała rozwiązań bardziej „elastycznych” do statutowych konstrukcji obecnych w klasycznych paradygmatach w nauce o stosunkach międzynarodowych w kierunku zwiększania elastyczności działań a tym samym zwiększenia skuteczności realizacji założonych celów (s. 104). To także powód dla którego „reżimy” formalno-prawne i proponowane narzędzia badawcze ograniczają organizacje międzynarodowe o nowych zadaniach, wyzwaniach i oczekiwaniach wydają się być „martwymi”, oddalonymi od empirii, o wysokim stopniu zrutynizowania, co w efekcie utrudnia ich aktywność i skuteczność w „zderzeniu” z subiektywnymi racjami i interesami państw-członkowskich (casus EBOR-u). Sięgnięcie paradygmat neoinstytucjonalizmu nadaje recenzowanej pracy duży walor poznawczy. Wartym odnotowania jest także fakt, iż niewiele jest monografii traktujących o ponad 30 letnich doświadczeń tego szczególnego Banku.

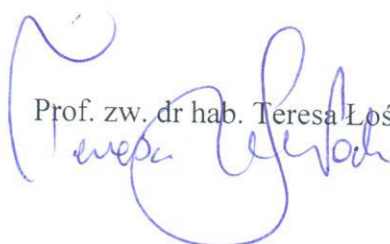
Konkluzja

Z pełnym przekonaniem pragnę podkreślić, iż mgr Tomasz Słapczyński przedłożył pracę o bardzo wysokich walorach naukowych, metodologicznie i konstrukcyjnie poprawną. Pomimo złożoności materii wykład jest czytelny. Utrudnieniem niewątpliwie jest złożoność materii ekonomiczno-finansowej znajdującej się w szczególności w rozdziale 5, ogrom danych nierzadko trudnych do zinterpretowania zważywszy na zawilóść pojęć zdecydowanie bliższe narracji z pogranicza nauk ekonomiczno-finansowych i ich sensownego objaśniania.

Recenzowana praca napisana jest z dużą swobodą i znajomością problematyki. Otrzymujemy nie tylko przejrzysty obraz nowej instytucji międzynarodowej, która w założeniach strukturalnych, mechanizmach działania i celach różni się od znanych a budowanych w paradygmacie neorealistycznym. EBOR staje się przejawem nowego podejścia do organizacji międzynarodowych zorientowanych przede wszystkim na „zadaniowych” celach i filozofii działania.

Waga problemu ale też sposób w jakim został przedstawiony pozwala mi zasugerować sensowność jej publikacji. Wybór tak niezwykle aktualnego ale i trudnego tematu wymagał bowiem od Autora wiedzy syntetycznej ale i dużej „umiejętności” wyluskiwania zawłości politycznych i prawnych jakie niewątpliwie rzutowały na proces instytucjonalizacji EBOR-u i efekty jego działań.

Biorąc pod uwagę dobrą znajomość problematyki, łatwość, z jaką Tomasz Słapczyński porusza się w nim oraz umiejętność korzystania z bardzo bogatych materiałów źródłowych, stwierdzam, iż recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane tego typu pracom. Powyższe pozwala mi postawić wniosek o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. zw. dr hab. Teresa Łoś – Nowak

Wrocław 2023, czerwiec/lipiec